

پژوهشی در دانش مفردات قرآن

نگارش:

علی کریم پور قراملکی

www.ketab.ir

برخاسته از کریم پور قراملکی، علی ۱۴۲۷-
 عنوان و نام پدیدآور: پژوهشی در دانش مفردات قرآن / نگارش علی کریم پور قراملکی، سیدشهرام صدرالادبائی
 مشخصات نشر: تهران: نشر ادباء، ۱۳۹۹
 مشخصات ظاهری: ۲۲۷ ص: ۲۲۷ / ۵۲ / ۲۱ × ۲۱ / ۵۲ م
 شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۲۶۶۲-۴۹-۸
 وضعیت فهرست نویسی: فیا
 موضوع: قرآن ... و آشناسی
 موضوع: قرآن ... آشناسی
 موضوع: قرآن ... و آشناسی - تعلیم
 موضوع: قرآن ... آشناسی - قرآن
 موضوع: قرآن ... مسائل لغوی - تعلیم
 موضوع: قرآن ... Language, Style - Records
 شناسه گروه: صدرالادبائی، شهرام، ۱۴۵۶-
 رده بندی انگاره: ۸۴۹/۳
 رده بندی دهی: ۲۲۷ / ۵۲ / ۲۱
 شماره کتابشناسی ملی: ۷۵۵۲۱۵۲

آشادات ادباء

فهرست ... پژوهشی در دانش مفردات قرآن / پاساز قدس / طبقه بالا
 پلاک ۳۸۸ / نشر ادباء / صدرالادبائی

odaba_publication1388@yahoo.com

تلفن: ۳۷۷۴۴۶۸۴ - ۳۷۲۴۲۰۲۹ / فاکس: ۳۷۷۴۰۴۸۰

پژوهشی در دانش مفردات قرآن

ناشر: ادباء

مؤلف: علی کریم پور قراملکی

سید شهرام صدرالادبائی

نوبت چاپ: اول

شمارگان: ۱۰۰ نسخه

سال چاپ: ۱۴۰۰ هـ ش

چاپ: سبجان

قطع و تعداد صفحات: رقعی / ۲۳۰ صفحه

شابک: ۸ - ۳۹ - ۶۴۶۴ - ۶۰۰ - ۹۷۸

قیمت: ۷۰۰۰۰۰ ریال

فهرست عناوین

13	پیشگفتار
17	فصل اول: کلیات و مفاهیم
18	مقدمه؛
18	اهمیت علم مفردات
18	1. اتکاء فهم جمله بر دانش مفردات
19	2. اتکاء درک زیبایی جمله بر علم مفردات
19	3. حل برخی تعارضات و شبهات قرآنی با مباحث لغوی
20	تعریف علم مفردات
20	مفردات در لغت
21	علم مفردات در اصطلاح
21	پیشینه علم مفردات
25	بررسی اقسام معنا
25	1. معنای حقیقی و معنای مجازی؛
26	2. معنای موضوع له و مستعمل فیه؛
27	فقه اللغة و زبان شناسی
28	3. معنای مفهومی و معنای مصداقی؛
29	4. معنای اولی و ثانوی؛
30	تمایز علم مفردات و غریب القرآن
36	عوامل غرابت الفاظ قرآن
36	1. به کارگیری لهجه‌های قبایل خارج از مکه و مدینه
37	2. عدم رواج معنای مورد نظر

3. عدم توجه به سیاق 37
1. واژه «جمل» در سیاق آیه: 38
2. واژه کوثر در سیاق آیه: 39
3. واژه «السانحون» در آیه 112 سوره توبه 40
4. نقش سیاق در صیغ امر قرآن؛ 40
4. فاصله افتادن از عصر نزول 41
5. زبان غیر عربی داشتن 42
6. عدم توجه به تغییرات معنایی واژگان در روند تاریخی 42
7. بیان معارف عالی و عمیق در قالب کلمات عادی 45
8. وجود پدیده اشتراک در الفاظ قرآن 46

فصل دوم: اصول راهبردی حکم بر معناشناسی قرآن 47

1. توجه توانان به کلمه و گزاره قرآنی 48
2. تغییرات ساختاری واژگان در معناشناسی 49
3. لزوم معنایابی عصر نزول 54
4. توجه به نوع اشتراک الفاظ در قرآن 56
5. ضرورت خروج خصوصیات مصادیق مفردات از موضوع له آنها 58
6. استعمال مفردات مرتبط با صفات خداوند و عالم آخرت در مصادیق ملواری 60
7. توجه ویژه به ریشه‌های کلمات در استخراج معانی 60
8. دقت در قالب‌های صرفی واژگان 62
9. توجه به پیوندهای متفاوت یک واژه در قرآن کریم 63
10. توجه به وجود حقایق شرعیه در قرآن 64

فصل سوم: تحلیل و بررسی نوع واژگان قرآن از حیث عربی بودن 65

- مقدمه 66
- ادله قائلان به عربی بودن همه کلمات قرآن 67

1. نزول قرآن کریم به لسان عربی 68
- تحلیل و نقد 68
2. نزول قرآن به لسان قوم 69
- تحلیل و نقد 70
3. اقتضای تحدی قرآن 71
- تحلیل و نقد 71
4. نوع بهانه جویی مشرکین عرب 72
- تحلیل و نقد 72
- ادله قائلان به غیر عربی بودن بعض کلمات قرآن 73
1. استعمال کلمات غیر عربی 73
2. عدم منافات عربی بودن قرآن با لغات دخیل 75
- بررسی نوع لهجه قرآن 75
1. نزول قرآن به زبان و لهجه قریش 75
2. نزول قرآن به زبان ادبی و شعری 77
3. نزول قرآن به هفت لغت 78
4. نزول قرآن به تمام لغات فصیح عرب 79

فصل چهارم: منابع معنانشناسی واژگان قرآن 81

1. فرهنگ و ادب عربی 82
2. اشعار عرب 86
- کارکردهای شعر در معنایی واژگان قرآن 87
3. قرآن کریم 89
- الف. سیاق آیه شریفه 89
- ب. وجود صفت در آیه شریفه 91
- ج. وجود قرینه در آیه شریفه 92
4. روایت 92
- الف. اراده نشدن معنای ظاهری لفظ 92

- 94 ب. بیان معنای دقیق لفظ
- 94 ج. تعیین یکی از دو معنای لفظ
- 95 د. توسعه در معنای لفظ
- 95 ه. بیان لوازم معنا
- 96 منابع فرعی و دست دوم
- 97 اقسام لغت نامه ها
- 97 1. لغت نامه‌های مرتب شده بر اساس مخارج حروف
- 98 2. لغت نامه‌های نوشته شده بر اساس حروف الفبا
- 102 کاستی‌های لغت نامه ها

فصل پنجم: اشتقاق یا ریشه‌شناسی کلمات (الگوهای واژه‌سازی) .. 105

- 107 اقسام اشتقاق
- 107 الف. اشتقاق صغیر
- 108 ب. اشتقاق کبیر
- 109 ج. اشتقاق اکبر
- 110 د. اشتقاق کبار (نحت یا واژه آمیزی)

فصل ششم: تحلیل ترادف در قرآن .. 113

- 114 تعریف ترادف
- 116 جایگاه ترادف در تفسیر قرآن
- 117 عوامل و اسباب ترادف
- 118 1. تداخل گویش و لهجه ها
- 119 2. یکسان انگاری اسم و صفت
- 119 3. تطوّر زبانی
- 119 4. تعدد وضع
- 120 ادله منکران ترادف

1. وضع هر کلمه برای معنایی خاص 120
2. اختصاص معنی خاص به هر لفظ 120
3. مخالفت با عقل و حکمت وضع 120
4. اختصاص مترادف به یک گویش 121
5. لحاظ وحدت معنا 121
6. تغایر اسم و صفت 122
- فواید و کارکردهای مترادف 122
1. واگذاری و عرضه الفاظ بیشتر 122
2. زمینه‌سازی در انتخاب کلمات فصیح تر 123
3. گسترش طرق بیان و تفنن در عبارت پردازی 123
- یادآوری چند نکته 123
1. لحاظ اصل عدم مترادف در قرآن 123
2. شناخت تفاوت معنایی الفاظ با مراجعه به قرآن 124

فصل هفتم: بحث اشتراک لفظی یا مشترک لفظی 129

1. برداشت نخست: اشتراک لفظی 130
2. برداشت دوم: چند معنایی 132
- ادله موافقان اشتراک لفظی 133
1. وجود الفاظ مشترک در زبان عربی و قرآن کریم 133
2. اقتضای نامتناهی معانی و محدودیت الفاظ 133
- دلایل مخالفان اشتراک لفظی 134
1. ناسازگاری اشتراک لفظی با حکمت وضع الفاظ 134
2. تنگنایی اشتراک لفظی 135
- عوامل و اسباب پیدایش اشتراک لفظی 136
1. وضع لغوی 136
2. استعمال مجازی 137

3. تعدد گویش و لهجه ها 138
 4. تعدد زبان ها و وام گیری آنها از هم 139
 5. تطور صوتی و دلالتی 139
 آثار و نتایج قول به اشتراک لفظی در تفسیر قرآن 140

1. نشان دهنده اعجاز قرآن 140
 2. هوشیاری در تفسیر عمیق تر 140
 3. عدم تکیه بر معنای ارتکازی 141
 4. اراده معانی متعدد از یک کلمه 141
 اشتراک معنوی (کلمه چند مصداقی) و جایگاه آن 141
 تعریف مشترک معنوی و فرق آن با مشترک لفظی 142
 اقسام مشترک معنوی 143
 1. مشترک معنوی متواطی 143
 2. مشترک معنوی مشککی 143

فصل هشتم: تحلیل وجوه و نظایر در قرآن 145

- تعاریف وجوه و نظایر 147
 تفاوت اشتراک لفظی با وجوه و نظایر قرآن 148
 اقسام وجوه و نظایر 150
 بررسی نمونه‌هایی از وجوه و نظایر 151
 الف. کلمه رحمه 151
 ب. کلمه هدی 152
 ج. کلمه فتنه 152
 د. کلمه سوء 153

فصل نهم: بررسی کلمات اضدادی یا متضاد 155

- مقدمه 156
 ادله وجود اضداد در قرآن کریم 158

158	1. سیاق و بافت کلام.....
159	2. مبانی کلامی و قرآنی.....
160	نقش اضداد در قرآن و تفسیر آن.....
161	ادله منکران اضداد.....
162	1. ناسازگاری با وضع لغت و حکمت آن.....
162	2. جمع اضداد در شی واحد.....
165	فصل دهم: بررسی معرب و دخیل
166	مقدمه.....
168	ضرورت و اهمیت بحث.....
169	تقریر محل نزاع.....
169	بررسی ادله مخالفان کلمات دخیل در قرآن کریم.....
170	1. تنافی با تحدی قرآن.....
170	2. تضاد با گستردگی زبان عربی.....
171	3. امکان اشتراک و توارد لغات در واژگان مشابه.....
172	تحلیل ادله موافقان کلمات دخیل در قرآن کریم.....
173	1. وجود الفاظ غیر منصرف در قرآن.....
173	2. دلالت برخی احادیث بر وجود کلمات بیگانه.....
174	3. اقتضای جهانی و جاودانگی قرآن.....
175	4. وزن دار نبودن برخی الفاظ قرآن کریم.....
176	5. تعامل گسترده اعراب با اقوام غیر عرب.....
176	نظر نهایی و مختار.....
177	انواع کلمات معرب در قرآن.....
179	فصل یازدهم: بررسی برخی واژه‌های قرآن
180	مقدمه.....

پیشگفتار

واژه‌شناسی یا علم معنا‌شناسی، یکی از علوم مهم در معارف قرآنی به شمار می‌آید. دانستن معنای کلمه به کار رفته در جمله، در کنار شناخت معنای اجمالی خود عبارت، یکی از ارکان فهم و درک معنای گزاره را تشکیل می‌دهد. به همین سبب، محققان قرآن پژوه از ابتدای نزول قرآن کریم، در باره واژگان مستعمل در آیات قرآن کریم تلاش نموده‌اند، اثری مکتوب خلق بکنند. در هر دوره‌ای از اعصار گذشته، این فرایند ادامه و استمرار داشته است. در دوران معاصر هم، این روند مثل گذشته در میان قرآن پژوهان ادامه پیدا کرده است.

نگاشته کنونی، در راستای غنا بخشیدن و تکمیل تراث به یادمانده از قافله عالمان گذشته در این زمینه است. در این اثر، سعی شده است مباحث مختلفی که در علم مفردات، از آن سخن می‌رود، اشاره گردد. از این رو، به موضوعاتی همچون: اصول راهبردی حاکم بر معنا‌شناسی در قرآن کریم، تحلیل و بررسی نوع واژگان قرآن از حیث عربی بودن، اشتقاق کلمات و

نیز، مقولاتی همانند: ترادف، اشتراک، وجوه و نظایر، اضداد، معرب و ذخیل و در انتها، بررسی برخی از کلمات مستعمل در قرآن کریم تحت فصول مختلف مطرح گردیده است. در هر فصل، تلاش بر این است که هر کدام از مباحث مذکور، به صورت مبسوط و کامل در ابعاد مختلف مورد ارزیابی و تحلیل قرار بگیرد.

لازم به ذکر است، در این نوشته از کتاب ارزشمند: در آمدی بر دانش مفردات قرآن، اثر استاد دکتر سید محمود طیب حسینی در محتوای مطالب، بهره گرفته شده است، لذا در عناوین بحث ها و در برخی از مواقع، مشابهت های محتوایی قابل مشاهده است.

با این حال، تمایزی که اثر کنونی، نسبت به آثار مشابه خود می تواند داشته باشد، عبارتند از:

1. توسعه و بسط مباحث مطرح شده در کتاب هایی که مباحث مذکور، در آن ها ناقص طرح گردیده است؛

2. تلخیص مطالبی که در کتاب های مشابه، به صورت مفصل مطرح شده اند؛

3. تشریح مطالبی که نیازمند بسط و تبیین بیشتر در آنها، محسوس است؛

4. بیان مطالبی نو که در آثار مشابه، به آنها اشاره نشده یا کمتر پرداخته شده است؛

5. تلاش مضاعف در تبیین مطالب حاضر، با قلمی رسا و گویا در حد

توان نگارنده؛

6. پرهیز از بیان مطالبی که تکراری هستند یا به مرور زمان با افزایش آگاهی‌های اولیه دانش پژوهان در زمان معاصر، نیازی دوباره به طرح آنها محسوس نیست؛

7. ارائه تحلیل و تبیین‌های افزون‌تر مباحث، نسبت به آثاری که در آنها، موضوعات مذکور به بحث کشیده شده است.

در ختامه سخن، لازم می‌دانم از همه خوانندگان محترم، تقاضا بکنم در صورت مشاهده نقایص و ایرادات، نگارنده را از نظرات ارزشمند خود محروم ننمایند و در صورت رؤیت مطالب مفید، نگارنده را از دعای خیر خود بی نصیب نفرمایند.

خداوند، همه ما را از خادمان قرآن و اسلام قرار بدهد. انشالله.

«والله ولي التوفيق»

علی کریمپور فراملکی

استادیار جامعه المصطفی‌العالمیه

آدرس ایمیل: karimpoorali@yahoo.com